

Гембарук А.С.

к. пед. н.,

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

КОМПОНЕНТИ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ПРЕДМЕТА

Стаття присвячена розгляду актуальної проблеми компонентного складу змісту навчання іноземної мови. Аналізуються різні підходи щодо зазначеної проблеми та обґрунтовується авторський варіант компонентів змісту навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета для педагогічних навчальних закладів I-II рівнів акредитації.

The article is devoted to the actual problem of the components of the contents of teaching a foreign language. Different approaches to the above mentioned problem are analyzed and the components of the contents of teaching a foreign language as a general educational subject for pedagogical educational establishments of the 1st and 2nd accreditation level are substantiated.

Сучасний стан міжнародних зв'язків України у різноманітних сферах життєдіяльності, її вихід в європейський та світовий освітній простір, соціально-економічні та культурні реалії вимагають подальших трансформацій у галузі навчання іноземних мов та зумовлюють потребу уточнення змісту навчання. Науково-педагогічний пошук дозволив зробити висновок, що у руслі комунікативно орієнтованого підходу, який є загальною стратегією навчання іноземних мов на сучасному етапі, змінюються підходи й до визначення компонентного складу змісту навчання іноземних мов.

Отож, метою цієї статті є дослідження проблеми компонентів змісту навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета для педагогічних навчальних закладів I-II рівнів акредитації. Дослідження здійснювалося на методичному рівні.

У процесі аналізу наукової літератури було помічено, що загальнодидактична структура змісту навчання частково відображається в методиці навчання іноземних мов. Лише професор Г.Д. Климентенко співвіднесла виділені в дидактиці компоненти змісту навчання зі специфікою предмета „Іноземна мова” та конкретизувала їх відповідно до нього. Узагальнюючи сказане, автор виділяє три основні компоненти змісту:

1. Знання, які розглядаються як відомості про способи дій з мовним матеріалом і як способи діяльності в процесі свідомого формування навичок. У зв'язку з цим навички як самостійний компонент змісту навчання не виділяються.
2. Уміння в різних видах мовленнєвої діяльності.
3. Тематика усного мовлення та читання [13, 9-11].

Подальший аналіз методичних праць засвідчив неоднотайність поглядів учених щодо компонентів змісту навчання іноземної мови. Так, одні методисти вважають, що зміст навчання залежить від мети і включає в себе вміння та навички, які відповідають меті, а також матеріал для усного мовлення (І.Д. Салістра), інші відносять до змісту навчання такі елементи: знання конкретного мовного матеріалу; вміння та навички; тематику усного мовлення та читання; тексти; мовні поняття, які відсутні в рідній мові (О.О. Миролюбов, І.Р. Рахманов, В.С. Цетлін) [13, 6].

Н.І. Гез, М.В. Ляховицький та О.О. Миролюбов поряд з мовним матеріалом (фонетичним, лексичним, графічним, граматичним) виділяють такі його компоненти, як: тематичні тексти для запам'ятовування, мовні поняття, фонетичні навички вимови та орфографії, технічні навички читання та письма, а також уміння працювати з довідковою літературою [8, 54].

І.Л. Бім розглядає зміст навчання іноземної мови як складну діалектичну єдність, що складається із взаємодії певним чином організованого навчального матеріалу та процесу навчання [2, 180]. Відтак, на її погляд, основними його компонентами є: 1) зміст навчального предмета; 2) педагогічний процес, тобто процес формування іншомовних знань, навичок і вмінь.

Співвідносячи зміст з метою та кінцевими результатами навчання, професор Б.А. Лапідус визначає зміст навчання іноземної мови як сукупність усього того, що учні мають засвоїти, щоб якість і рівень володіння навчальним матеріалом відповідав завданням конкретного навчального закладу [6, 5]. Він відносить до категорії змісту лише два компоненти: мовленнєві вміння та навички, трактування яких, на відміну від попередніх підходів, учений значно розширює та конкретизує.

Уважаючи за доцільне будувати навчання іноземної мови від мовлення до мови у процесі організованого цілеспрямованого спілкування, Г.В. Рогова, Ф.М. Рабинович, Т.Є. Сахарова визначають такі компоненти змісту навчання: лінгвістичний, психологічний та методологічний [12, 36–39].

На сучасному етапі актуальності набуває соціокультурний аспект, який стає невід’ємним компонентом змісту навчання іноземних мов. Враховуючи вітчизняний та зарубіжний досвід, українські вчені-методисти (О.Б. Бігич, Н.О. Бражник, С.В. Гапонова, Г.А. Гринюк, С.Ю. Ніколаєва, Т.І. Олійник, К.І. Онищенко, О.П. Петрашук, Л.А. Сажко, Н.К. Скляренко, Л.П. Смелякова, Е.Г. Хоменко, Л.П. Щербак) визначають такі компоненти змісту навчання:

1. Сфери спілкування, теми, ситуації.
2. Мовний, мовленнєвий, країнознавчий та лінгвокраїнознавчий навчальний матеріал.
3. Знання, навички та вміння мовлення [7, 42-48].

Як бачимо, поряд з комунікативною компетенцією підкреслюється необхідність оволодіння соціокультурною компетенцією, яка, власне, складається з країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенцій.

Досліджуючи проблему змісту навчання англійської мови у 10-11 класах середньої загальноосвітньої школи, О.В. Хоменко розширює компонентний склад змісту навчання іноземної мови і констатує наявність чотирьох головних структурних складових цього поняття. Це такі компоненти: позамовний, мовний та мовленнєвий, соціокультурний та психологічний [14, 29].

Затверджений у січні 2004 року Державний стандарт базової і повної середньої освіти (іноземні мови), який укладено з урахуванням Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти [5; 15], визначає кілька змістових ліній освітньої галузі “Мови і літератури”, складовою якої є іноземні мови, – мовленнєву, мовну, соціокультурну та діяльнісну (стратегічну) лінії. Зазначені змістові лінії формують комунікативну мовленнєву, мовну, соціокультурну, діяльнісну (стратегічну) компетенцію особистості [4, 4-5].

Спираючись на погляди з цього питання різних авторів (І.Л. Бім, І.Я. Лернера, В.В. Краєвського, О.В. Хоменка) та керуючись Державним стандартом базової і повної середньої освіти (іноземні мови), Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти [4, 65; 15], визначаємо такі компоненти змісту навчання іноземної мови:

1. Позамовний компонент, елементами якого є сфери спілкування, а також теми та ситуації, що визначаються сферами спілкування.
 2. Комунікативний компонент, який включає в себе мовний, мовленнєвий та соціокультурний навчальний матеріал (зміст навчального матеріалу).
 3. Процесуальний компонент, тобто процес навчання, в якому і реалізується зміст.
- У рис. 1 схематично зображено зазначені компоненти.

Рис. 1. Компоненти змісту навчання іноземної мови

Зупинимось детальніше на аналізі цих компонентів.

Визначення **позамовного компонента** змісту навчання іноземної

мови вбачається цілком доцільним, оскільки підтримуємо ідею про те, що будь-який мовний акт існує в контексті певної ситуації, у межах однієї зі сфер діяльності та організації суспільного життя [9, 50; 5, 45]. Звідси вибір сфер, до діяльності в яких повинні бути підготовлені ті, хто вивчає мову, адже це має першочергове значення для подальшого відбору ситуацій, цілей, завдань, предметів мовлення [5, 45]. Існують кілька класифікацій сфер спілкування. Найприйнятнішою, однак, вважаємо класифікацію, запропоновану Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, оскільки вона найбільшою мірою відповідає сучасним підходам до формування комунікативної компетенції і узгоджується з міжнародними стандартами у сфері навчання іноземних мов [3, 45; 9, 51; 15, 45]. Тому до складу позамовного компонента нами включені такі сфери спілкування:

особистісна (сфера особистих інтересів), у якій суб'єкт навчання живе як приватна особа. Центром цієї сфери є дім, сім'я, друзі;

публічна, в якій суб'єкт як будь-який громадянин або член певного соціального організму залучається до різних видів діяльності з різними цілями;

професійна, в якій суб'єкт залучений до свого ремесла або своєї професії;

освітня, де суб'єкт перебуває в освітній системі, а саме (але не обов'язково) в освітньому закладі.

Слід зауважити, що відбір позамовного компонента здійснювався таким чином, щоб забезпечити готовність студентів до використання мови як засобу міжкультурного спілкування, як джерела розвитку їхньої індивідуальності.

Використання мови у певних сферах діяльності є тематично та ситуативно обумовленим, а відтак у різних сферах діяльності вирізняються привілейовані теми в певних актах спілкування, саме навколо них зосереджуються висловлювання, бесіди, роздуми або редагування [9, 53]. Для кожної теми визначають підтеми (ситуації спілкування). Так, визначений нами зміст корективного курсу містить чотири теми та десять ситуацій спілкування. Зміст основного курсу включає десять тем публічної сфери спілкування та двадцять чотири комунікативні ситуації. Різноманітність ситуацій зумовлює можливість їхнього вибору, що є досить важливим з огляду на різну сітку годин, передбачених навчальними планами педагогічних навчальних закладів I-II рівнів акредитації на оволодіння

іноземною мовою.

Комунікативний компонент змісту навчання іноземної мови містить мовний, мовленнєвий та соціокультурний навчальний матеріал, необхідний для спілкування у визначених комунікативних ситуаціях.

Навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета, яке здійснюється протягом обмеженого періоду часу, зумовлює необхідність мінімізації його змісту. Під мінімізацією розуміємо необхідний для засвоєння і достатній для реалізації комунікативної мети навчання мовний, мовленнєвий та соціокультурний матеріал.

У методиці традиційно виділяють граматичний, лексичний та фонетичний мінімуми. Однак при такому підході за основу береться система мови. Для реалізації комунікативно орієнтованого підходу до навчання іноземних мов правомірно говорити про комунікативний мінімум, який розглядаємо як мінімум мовних і мовленнєвих засобів, що допомагають реалізувати комунікативні завдання у визначених сферах і ситуаціях спілкування. Таким чином, комунікативний мінімум є основою відбору мовного, мовленнєвого та соціокультурного матеріалу. Мовленнєвий матеріал містить зразки мовлення на рівні тексту, надфразної єдності, фрази, формули мовленнєвого етикету, клішовані звороти. Соціокультурний матеріал включає систему країнознавчих та лінгвокраїнознавчих знань, а також уміння використовувати надбані соціокультурні знання відповідно до ситуації у процесі комунікації. Услід за І.Л. Бім до комунікативного компонента відносимо також вправи як засіб формування комунікативної компетенції студентів [1, 180].

У визначенні **процесуального компонента** змісту навчання приєднуємося до авторитетної думки І.Л. Бім, І.Я. Лернера, В.В. Краєвського про те, що зміст не може реально існувати поза процесом навчання.

Поняття „навчальний процес” охоплює всі компоненти навчання: діяльність викладача, діяльність студентів, засоби, за допомогою яких здійснюється цей процес, форми, в яких він реалізується. У цьому зв'язку процесуальний компонент змісту навчання іноземної мови включає організаційні технології, тобто форми та методи навчання, завдяки яким реалізується зміст, а також засоби навчання.

Для досягнення мети навчання викладач повинен знайти ефективні форми та принципи організації навчального процесу і вміло застосовувати їх на заняттях з іноземної мови. Їхній вибір зумовлений концептуальним

підходом до навчання іноземних мов у педагогічних навчальних закладах I-II рівнів акредитації. Таким методичним стандартом, як уже зазначалось, є комунікативно орієнтований підхід. Важливими положеннями цього підходу є взаємодія (Interaction) та співробітництво (Cooperation) студентів у процесі вивчення іноземної мови. Базуючись на засадах цього підходу, перевагу надаємо інтерактивним методам навчання, які зумовлюють вибір відповідних організаційних форм. При комунікативному навчанні необхідною є групова форма спілкування [10, 245], тому пріоритетними мають бути, на наш погляд, саме групові та парні форми роботи. Парна робота студентів, організована на місцях, коли вони спілкуються зі своїми товаришами по парті, урізноманітнюється прийомами одночасної парної (“шеренги, що рухаються”, “карусель”) та групової (“натовп”) роботи. Ці прийоми запозичені нами із сучасних вітчизняних та зарубіжних методичних джерел.

Своєрідною сполучною ланкою між компонентами змісту навчання є підручник, який містить не лише навчальний матеріал, а й визначає зміст роботи, послідовність введення і засвоєння матеріалу, формування мовних навичок і мовленнєвих умінь [11, 113].

У руслі завдань дослідження спеціально розроблено навчальні посібники з англійської мови для студентів педагогічних навчальних закладів I-II рівнів акредитації відповідно до визначених курсів навчання: корективного та основного, які слугують засобом реалізації гіпотетичної моделі у процесі навчання та яскраво ілюструють запропоновані компоненти змісту навчання іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бим И.Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблемы школьного учебника. – М.: Русский язык, 1977. – 288 с.
2. Бим И.Л. Об одном из важных подходов к составлению программы по иностранному языку // Иностранные языки в школе. – 1992. – № 1. – С. 3-16.
3. Данилюк Л.В. До проблеми національного підручника англійської мови для педагогічного університету // Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. праць. – Вип. 2. – К.: Педагогічна думка, 2000. – С. 151-153.
4. Державний стандарт базової і повної середньої освіти (іноземні мови) // Іноземні мови. – 2004. – № 1. – С. 3-7.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. – д. пед. н., проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

6. Лapidус Б.А. Проблемы содержания обучения языку в языковом вузе: Уч. пособие. – М.: Высшая школа, 1986. – 144 с.
7. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
8. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: Учебник / Н.И. Гез, М.В. Ляховицкий, А.А. Миролубов и др. – М.: Высш. школа, 1982. – 373 с.
9. Ніколаєва С.Ю., Шерстюк О.М. Сучасні підходи до викладання іноземних мов // Іноземні мови. – 2001. – № 1. – С. 50-57.
10. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М.: Русский язык, 1989. – 276 с.
11. Плахотник В.М. Тематичне планування і підручник з іноземних мов // Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. праць. – К.: Педагогічна думка, 2000. – Вип. 2. – С. 113-115.
12. Рогова Г.В., Рабинович Ф.М., Сахарова Т.Е. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. – М.: Просвещение, 1991. – 287 с.
13. Содержание обучения иностранным языкам в средней школе: Организация речевой деятельности / Под ред. А.Д. Климентенко. – М.: Педагогика, 1984. – 144 с.
14. Хоменко О.В. Зміст навчання англійської мови у 10–11-х класах середньої загальноосвітньої школи: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 2001. – 259 с.
15. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. – Cambridge University Press, 2003. – 260 p.
16. 16. Dr. Sarah Villiers. Sharing our Understandings of the “Communicative Method” // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 3. – С. 21-23.